

ISSN: 2944-9499

**ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ**

ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΤΕΤΡΑΔΙΟ Α/Α 9

**Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΠΙΔΙΩΞΗ ΔΙΑΡΚΟΥΣ ΚΑΙ
ΔΙΚΑΙΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ**

ISBN 978-618-87054-7-0

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΑΘΗΝΑ

Κωνσταντίνος Α. Στεφάνου

Ομότιμος Καθηγητής Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεσμών

Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΠΙΔΙΩΞΗ ΔΙΑΡΚΟΥΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 9 / ΙΟΥΝΙΟΣ 2025

Επιμέλεια και Προλεγόμενα: Δημήτρης Ηλιόπουλος

**Υπεύθυνος εκδόσεων του Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών
Μελετών: Κωνσταντίνος Αργυρόπουλος**

Copyright: ΕΛΙΣΜΕ

ISBN:

Επισημαίνεται, ότι κατά τον Ν. 2121/1993 και τις Διεθνείς Συμβάσεις, όπως η Διεθνής Σύμβαση της Βέρνης (που έχει επικυρωθεί με τον Ν.100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε έντυπο, ηλεκτρονικό ή άλλο τρόπο, είτε μέσω του διαδικτύου, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του ΕΛΙΣΜΕ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.....	5
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	10
1. Η ΡΑΧ BRITANNICA.....	12
2. Η ΣΧΕΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ.....	14
3. Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΟΗΕ.....	16
4. Ο ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΦΑΙΡΕΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ.....	17
5. ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ.....	19
6. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ.....	20
7. Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ.....	21
8. Ο ΝΕΟΡΩΣΙΚΟΣ ΗΓΕΜΟΝΙΣΜΟΣ.....	21
9. ΤΟ ΟΥΚΡΑΝΙΚΟ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΟΥ.....	22
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	24
ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ.....	27

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Δημήτρης Ηλιόπουλος, Πρέσβυς ε. τ.

Μέλος ΔΣ ΕΛΙΣΜΕ

ΟΡΙΣΜΟΣ

Η ειρήνη, έννοια διαχρονική και πολυδιάστατη, υπήρξε πάντοτε θεμέλιο της ανθρώπινης επιβίωσης και πολιτισμικής εξέλιξης. Αν και συνήθως προσδιορίζεται ως η απουσία πολέμου, η ειρήνη συνιστά πολύ περισσότερα: είναι η ενεργή παρουσία δικαιοσύνης, σεβασμού, συνεργασίας, αρμονίας, ασφάλειας και ευημερίας των ανθρώπων, τόσο στο εσωτερικό των κοινωνιών όσο και στο διεθνές περιβάλλον. Η ειρήνη ως πολυδιάστατη έννοια στη σύγχρονη πραγματικότητα, μπορεί να αναλυθεί σε τουλάχιστον τρεις βασικές διαστάσεις: αρνητική ειρήνη, δηλαδή η απουσία άμεσης βίας ή ένοπλων συγκρούσεων, θετική ειρήνη, που περιλαμβάνει τη δημιουργία συνθηκών κοινωνικής δικαιοσύνης, ισότητας και πολιτικής συμμετοχής· και εσωτερική ειρήνη, η οποία σχετίζεται με την προσωπική ηρεμία, τη συναισθηματική ισορροπία και την αυτογνωσία.

Η έννοια της ειρήνης μπορεί να εξεταστεί από διάφορες οπτικές γωνίες – πολιτική, κοινωνική, ψυχολογική και φιλοσοφική.

Αν αναζητήσουμε τα είδη ειρήνης, κατά τα προαναφερθέντα, πρωτίστως θα επισημάνουμε την ειρήνη στις διεθνείς και διμερείς σχέσεις μεταξύ κρατών, δηλαδή την απουσία πολέμου μεταξύ κρατών ή ομάδων κρατών και την εξεύρεση διπλωματικών λύσεων αντί των ενόπλων συρράξεων. Δεύτερο, θα επισημάνουμε την κοινωνική ειρήνη που επικρατεί στις εσωτερικές σχέσεις ενός κράτους μέσω της κοινωνικής συνοχής, της ισότητας, της απουσίας εσωτερικών συγκρούσεων και βεβαίως του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τέλος, επισημαίνουμε την προσωπική και εσωτερική ειρήνη που διέρχεται μέσω της ψυχικής ηρεμίας, της συναισθηματικής ισορροπίας και αρμονίας με τον εαυτό μας και τους συνάνθρωπούς μας.

Μία άλλη οπτική της έννοιας της ειρήνης απεικονίζεται στην θρησκεία και την φιλοσοφία. Στον Χριστιανισμό, η ειρήνη θεωρείται δώρο του Θεού και θεμέλιο της αγάπης. Στον Βουδισμό, η εσωτερική ειρήνη είναι ο δρόμος προς τη φώτιση. Στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία, ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης συνέδεσαν την ειρήνη με τη δικαιοσύνη και την ευδαιμονία.

Από ψυχολογικής πλευράς, η ειρήνη είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη των κοινωνιών. Επίσης επιτρέπει την πρόοδο, την εκπαίδευση, την υγεία και την ευημερία. Τέλος, προωθεί τη συνεργασία, την ανεκτικότητα και την αλληλεγγύη.

Στο επίπεδο των διεθνών σχέσεων, η ειρήνη δεν αποτελεί απλώς επιδίωξη των κρατών, αλλά και αναγκαιότητα για την παγκόσμια σταθερότητα και πρόοδο. Ο ΟΗΕ

και διεθνείς οργανισμοί έχουν θέσει ως κύριο στόχο τη διατήρησή της μέσω διαπραγματεύσεων, ειρηνευτικών αποστολών και διεθνούς δικαίου. Ωστόσο, η ύπαρξη "ειρήνης" δεν εγγυάται αυτόματα δίκαιες κοινωνίες – παρατηρείται συχνά η επιβολή "σιωπηλών" μορφών βίας, όπως ο αποκλεισμός, η φτώχεια ή η καταπίεση, που υπονομεύουν τη θετική ειρήνη.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η φιλοσοφική διάσταση της ειρήνης. Από τον Καντ, ο οποίος στο έργο του *"Προς την αιώνια ειρήνη"* διατύπωσε την ανάγκη για ένα παγκόσμιο δίκαιο βασισμένο στον ορθό λόγο, έως τον Γκάντι, που υποστήριξε την ειρηνική αντίσταση ως μέσο κοινωνικής αλλαγής, η ειρήνη δεν παρουσιάζεται ως παθητική κατάσταση, αλλά ως ενεργή επιλογή και στάση ζωής.

Τέλος, σε μια εποχή όπου οι γεωπολιτικές εντάσεις, η οικολογική κρίση και οι κοινωνικές ανισότητες εντείνονται, η ειρήνη δεν μπορεί να θεωρείται δεδομένη. Αντιθέτως, προϋποθέτει συλλογική προσπάθεια, διαπολιτισμική κατανόηση και εκπαίδευση στη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ειρήνη δεν είναι απλώς η παύση των όπλων, αλλά μια δυναμική διαδικασία κοινωνικής και πολιτικής συγκρότησης. Η καλλιέργειά της απαιτεί θεσμική δικαιοσύνη, πολιτική βούληση και ατομική συνειδητότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, η ειρήνη δεν είναι ουτοπία, αλλά πρόκληση – και καθήκον – της εποχής μας.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΣΤΗΝ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ

Η έννοια της ειρήνης αποτελεί διαχρονικό ιδανικό της ανθρωπότητας, ενώ η επίτευξη και διατήρησή της προϋποθέτουν θεσμικούς μηχανισμούς και νομική οργάνωση σε διεθνές επίπεδο. Το διεθνές δίκαιο, ως το σύνολο των κανόνων που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ κρατών και διεθνών οργανισμών, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη ρύθμιση των συγκρούσεων και στην πρόληψη της βίας.

Το διεθνές δίκαιο καθιερώνει την ειρήνη ως θεμελιώδη αρχή, ιδιαίτερα μετά τη φρίκη των δύο Παγκοσμίων Πολέμων. Ο Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ (1945) προβλέπει ρητά στο άρθρο 1 ότι ένας από τους βασικούς σκοπούς του Οργανισμού είναι η "διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας". Παράλληλα, το άρθρο 2§4 απαγορεύει τη χρήση ή απειλή χρήσης βίας στις διεθνείς σχέσεις, εκτός από συγκεκριμένες εξαιρέσεις όπως η αυτοάμυνα (άρθρο 51).

Η ειρήνη ως νομική αξία δεν είναι πια απλώς ιδεώδες, αλλά δεσμευτικός κανόνας, ο οποίος υποστηρίζεται από ένα πλέγμα θεσμών και συμβάσεων, όπως η Σύμβαση της Γενεύης, το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο και τα ειρηνευτικά σώματα του ΟΗΕ.

Το διεθνές δίκαιο προβλέπει ειρηνικά μέσα επίλυσης διαφορών, όπως η διαπραγμάτευση, η διαμεσολάβηση, η διαιτησία και η δικαστική επίλυση (π.χ. στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης). Επιπλέον, ο ΟΗΕ διαθέτει το Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο έχει την εξουσία να λαμβάνει μέτρα – περιλαμβανομένης της χρήσης ένοπλης βίας – για τη διατήρηση ή αποκατάσταση της ειρήνης.

Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα αυτών των μηχανισμών εξαρτάται συχνά από πολιτικούς συσχετισμούς και από τη συναίνεση των κρατών, γεγονός που περιορίζει τη δεσμευτική ισχύ του διεθνούς δικαίου.

Παρά τη νομική κατοχύρωση της ειρήνης, η εφαρμογή της στην πράξη παραμένει ασταθής. Συγκρούσεις όπως στην Ουκρανία, στη Γάζα, ή στο Σουδάν αναδεικνύουν τα όρια του διεθνούς δικαίου, ιδίως όταν μεγάλα κράτη αγνοούν ή παραβιάζουν τις διεθνείς δεσμεύσεις τους. Επιπλέον, ζητήματα όπως η ασυμμετρία ισχύος, η ανεπαρκής εκτέλεση αποφάσεων και η αδυναμία επιβολής κυρώσεων δυσχεραίνουν την εμπέδωση μίας διεθνούς έννομης τάξης που υπηρετεί σταθερά την ειρήνη.

Το διεθνές δίκαιο αποτελεί αναγκαίο αλλά όχι επαρκές εργαλείο για την επίτευξη και διατήρηση της ειρήνης. Αν και θεσμοθετεί ρητά τη σημασία της, η αποτελεσματικότητά του περιορίζεται από τη φύση του διεθνούς συστήματος και από τη βούληση των κρατών. Η ειρήνη δεν μπορεί να στηρίζεται αποκλειστικά σε νομικούς κανόνες· απαιτεί επίσης πολιτική δέσμευση, θεσμική ενίσχυση και καλλιέργεια μιας κουλτούρας διαλόγου και συνεργασίας. Στο μεταβαλλόμενο παγκόσμιο περιβάλλον, η ενίσχυση του διεθνούς δικαίου είναι περισσότερο επίκαιρη και αναγκαία από ποτέ.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Η έννοια της ειρήνης στην αρχαία Ελλάδα είχε ιδιαίτερη σημασία και προσέγγιση, τόσο στη φιλοσοφία όσο και στην πολιτική και θρησκευτική ζωή. Αν και οι Έλληνες πόλεμοι (όπως ο Πελοποννησιακός ή οι Περσικοί) ήταν συχνοί, η ειρήνη δεν θεωρούταν απλώς απουσία πολέμου, αλλά και προϋπόθεση για τη δίκαιη πολιτεία, την πρόοδο και την ευδαιμονία.

Η αρχαία Ελλάδα είναι συχνά συνδεδεμένη με πολεμικές συγκρούσεις και στρατιωτικές αρετές. Ωστόσο, η ειρήνη αποτέλεσε μια ουσιώδη και πολυεπίπεδη έννοια, που επηρέασε τον πολιτικό στοχασμό, τη θρησκεία, την τέχνη και τη φιλοσοφία. Από τη θεά Ειρήνη της μυθολογίας έως τις ιδέες του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, η ειρήνη προβάλλεται ως ιδανικό πολιτικής αρμονίας και ευδαιμονίας.

Η Ειρήνη ήταν θεά της ειρήνης στην αρχαία ελληνική μυθολογία, κόρη του Δία και της Θέμιδας, και μία από τις Ώρες, θεότητες της τάξης, της ευφορίας και της δικαιοσύνης. Στην τέχνη απεικονίζεται συνήθως κρατώντας ένα παιδί (τον Πλούτο) και ένα κέρας αφθονίας, υποδηλώνοντας ότι η ειρήνη φέρνει ευημερία. Ο πιο γνωστός ναός της ήταν στην Αγορά των Αθηνών, ενώ οι Αθηναίοι αφιέρωσαν αγάλματα στην Ειρήνη μετά από σημαντικές ειρηνευτικές συμφωνίες, όπως αυτή με τους Λακεδαιμόνιους.

Στην πράξη, οι ελληνικές πόλεις-κράτη πολέμουσαν συχνά μεταξύ τους, αλλά είχαν αναπτύξει θεσμούς για προσωρινή ειρήνη. Ένα παράδειγμα είναι η εκχειρία (ιερή κατάπαυση πυρός) πριν και κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων, ώστε οι αθλητές να ταξιδεύουν ασφαλώς. Η έννοια της εκχειρίας (όχι μόνιμης ειρήνης)

δείχνει ότι, παρότι ο πόλεμος θεωρείτο μέρος της πολιτικής ζωής, η ειρήνη ήταν απαραίτητη για την κοινωνική λειτουργία και τη θρησκευτική παράδοση.

Οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι αντιμετώπισαν την ειρήνη με σοβαρότητα. Ο Πλάτων στα έργα του, όπως η *Πολιτεία*, περιγράφει την ιδανική πολιτεία ως αυτή στην οποία επικρατεί αρμονία ανάμεσα στα μέρη της ψυχής και στα μέρη της πολιτείας. Η ειρήνη, για τον Πλάτωνα, δεν είναι απλώς πολιτική σταθερότητα αλλά εσωτερική ισορροπία και δικαιοσύνη. Ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά*, αναφέρει ότι σκοπός της πόλης δεν είναι μόνο η επιβίωση, αλλά η ευδαιμονία, η οποία επιτυγχάνεται σε συνθήκες ειρήνης και όχι μέσω του πολέμου. Υποστηρίζει ότι η πολεμική αρετή είναι μέσο, ενώ ο ειρηνικός βίος είναι ο σκοπός. Ο Επίκουρος ανέδειξε την αταραξία και την ειρηνική ζωή ως υπέρτατες επιδιώξεις. Για τον Επίκουρο, η απουσία ταραχής και φόβου οδηγεί στην αληθινή ευτυχία. Ο ποιητής Αριστοφάνης, με την κωμωδία "Ειρήνη", σατιρίζει τον πόλεμο και προβάλλει την ειρήνη ως απελευθέρωση και αποκατάσταση της ευημερίας. Ο ήρωας Τρυγαίος ανεβαίνει στον Όλυμπο με ένα σκαθάρι και απελευθερώνει τη θεά Ειρήνη από μια σπηλιά όπου την είχαν φυλακίσει οι θεοί του πολέμου. Η σάτιρα του Αριστοφάνη αναδεικνύει την κοινωνική ανάγκη για ειρήνη και την ανοησία του πολέμου.

Η ειρήνη στην αρχαία Ελλάδα δεν αποτελούσε στατική ή ουτοπική ιδέα. Αντίθετα, ενσωματωνόταν στη μυθολογία, στην πολιτική πρακτική, στη φιλοσοφία και στην καλλιτεχνική έκφραση. Αν και οι αρχαίοι Έλληνες έζησαν σε έναν κόσμο συγκρούσεων, εντούτοις αντιλήφθηκαν την ειρήνη ως θεμέλιο της ευδαιμονίας και της αρετής. Το γεγονός ότι τιμούσαν τη θεά Ειρήνη και στοχάστηκαν πάνω στην έννοιά της, δείχνει ότι η επιδίωξή της υπήρξε πάντοτε πυρήνας του ελληνικού πνεύματος.

Η ΕΙΡΗΝΗ ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ: ΑΝΑΓΚΗ, ΠΡΟΚΛΗΣΗ, ΕΥΘΥΝΗ

Στον 21ο αιώνα, η ειρήνη παραμένει ένα από τα πιο επιθυμητά και συνάμα ευάλωτα ιδανικά της ανθρωπότητας. Αν και η ανθρωπότητα έχει περάσει σε μια εποχή σχετικής παγκόσμιας διασύνδεσης, το φαινόμενο του πολέμου, της βίας και των συγκρούσεων συνεχίζει να απειλεί την παγκόσμια σταθερότητα. Στον σύγχρονο κόσμο, η ειρήνη δεν νοείται μόνο ως απουσία πολέμου, αλλά ως σύνθετη κοινωνική και πολιτική κατάσταση που προϋποθέτει δικαιοσύνη, ισότητα, ασφάλεια και σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ο Νορβηγός ειρηνιστής Johan Galtung έκανε διάκριση μεταξύ αρνητικής ειρήνης (absence of war) και θετικής ειρήνης (παραύσια κοινωνικής δικαιοσύνης). Στον σύγχρονο κόσμο, οι περισσότερες απειλές δεν προέρχονται από "παραδοσιακούς" πολέμους μεταξύ κρατών, αλλά από εμφύλιες συγκρούσεις, τρομοκρατία, κοινωνικές ανισότητες, οικονομική εκμετάλλευση και περιβαλλοντικές κρίσεις. Η ειρήνη, συνεπώς, πρέπει να ιδωθεί όχι απλώς ως αποτροπή πολέμου, αλλά ως το αποτέλεσμα πολιτικών που προωθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, μειώνουν τις ανισότητες και ενισχύουν τη δημοκρατία και την κοινωνική συνοχή.

Η σύγχρονη διεθνής τάξη βασίζεται σε θεσμούς όπως ο ΟΗΕ, η Ευρωπαϊκή Ένωση, το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο και πλήθος οργανισμών που επιδιώκουν να προλάβουν ή να διαχειριστούν συγκρούσεις. Ο Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ προβάλλει τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης ως πρωταρχικό σκοπό.

Ωστόσο, όπως προελέχθη, η αποτελεσματικότητα αυτών των θεσμών συχνά αμφισβητείται, καθώς η γεωπολιτική αντιπαλότητα, τα συγκρουόμενα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων και η έλλειψη δεσμευτικών μηχανισμών υπονομεύουν τη λειτουργία τους. Παράδειγμα αποτελεί η αδυναμία πρόληψης ή διαχείρισης συγκρούσεων όπως στη Συρία, στην Ουκρανία ή στη Γάζα και πρόσφατα στην σύρραξη Ισραήλ-Ιράν..

Η ειρήνη σήμερα απειλείται από πολλές μορφές «νέας» βίας, όπως η οικονομική βία και φτώχεια, που οδηγεί σε κοινωνική αστάθεια, η κλιματική κρίση, η οποία προκαλεί μεταναστεύσεις, συγκρούσεις για φυσικούς πόρους και περιβαλλοντική αδικία, ο διαδικτυακός πόλεμος και παραπληροφόρηση, που δημιουργούν πόλωση και υπονομεύουν τη δημοκρατία και η άνοδος του εθνικισμού και της ξενοφοβίας, που οδηγεί σε κοινωνικές εντάσεις και αυταρχικές τάσεις.

Η ειρήνη, συνεπώς, συνδέεται άρρηκτα με την κοινωνική δικαιοσύνη, την περιβαλλοντική προστασία, την εκπαίδευση, την ανεκτικότητα και την παγκόσμια συνεργασία. Η σύγχρονη προσέγγιση της ειρήνης δεν βασίζεται μόνο σε διεθνείς συμφωνίες, αλλά και σε μια κουλτούρα ειρήνης, όπως αυτή διατυπώθηκε από την UNESCO: προώθηση αξιών όπως η ανεκτικότητα, ο διάλογος, ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και η μη βία. Η εκπαίδευση στην ειρήνη και στα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελεί θεμέλιο για τη διαμόρφωση ενεργών και υπεύθυνων πολιτών.

Η ειρήνη στον σύγχρονο κόσμο δεν είναι μια στατική κατάσταση, αλλά μια διαρκής διαδικασία οικοδόμησης κοινωνικής και διεθνούς ισορροπίας. Δεν επιβάλλεται, αλλά χτίζεται καθημερινά μέσω θεσμών, πολιτικών και κυρίως μέσω του πολιτικού ήθους και της κοινωνικής συνείδησης των πολιτών. Σε μια εποχή πολλαπλών κρίσεων, η ειρήνη δεν αποτελεί μόνο ηθική υποχρέωση, αλλά προϋπόθεση επιβίωσης και συνύπαρξης. Το στοίχημα της εποχής μας είναι αν θα καταφέρουμε να τη διατηρήσουμε με δικαιοσύνη, συμμετοχή και αλληλεγγύη.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το 2024 γιορτάστηκαν τα 300 χρόνια από την γέννηση του μεγάλου Γερμανού φιλοσόφου και - κατά γενική ομολογία - του πιο αντιπροσωπευτικού εκπροσώπου του Διαφωτισμού, του Immanuel Kant. Μεταξύ πολλών γνωστικών πεδίων ο Kant ασχολήθηκε και με τη διεθνή κοινωνία της εποχής του. Αν και είχαν τελειώσει οι θρησκευτικοί πόλεμοι, οι πόλεμοι για την ηγεμονία της Ευρώπης και του Κόσμου συνεχίζονταν - με μεγάλες ανθρώπινες απώλειες. Ως ανθρωπιστής φιλόσοφος, ο Kant επιχείρησε να υπερκεράσει το ατελέσφορο της διάκρισης μεταξύ ηθικά δίκαιου και ηθικά άδικου πολέμου, που είχε προταθεί από τον χρονικά προγενέστερο Ολλανδό διπλωμάτη - και θεμελιωτή του Δικαίου της Θάλασσας - Hugo Grotius.

Ο Kant στο έργο του για τη «Διαρκή Ειρήνη» ή, ορθότερα, το δρόμο προς τη «Διαρκή Ειρήνη»¹ - που εκδόθηκε το 1795, επισημαίνει ότι η έννοια της ειρήνης αποτελεί ένα ηθικό ζητούμενο που δεν μπορεί να υλοποιηθεί πλήρως. Υποδεικνύει το στόχο προς τον οποίο πρέπει να κατευθύνεται η ανθρώπινη δράση. Η προσέγγιση αυτού του στόχου προϋποθέτει τη διάδοση του πολιτικού φιλελευθερισμού και την εγκαθίδρυση φιλελεύθερων ή, όπως, χαρακτηριστικά αναφέρει, «ρεπουμπλικανικών» καθεστώτων στη διεθνή κοινωνία. Τα καθεστώτα αυτά θα διστάζουν να καταφεύγουν σε πόλεμο και θα λύνουν τις διακρατικές διαφορές με φιλικό διακανονισμό ή διαιτησία. Εντελώς πρόσφατα επιβεβαιώθηκε στατιστικά από τον Dominic Rohner, καθηγητή του Geneva Graduate Institute, υποστηρικτή του λεγόμενου «Έξυπνου Ιδεαλισμού» (“Smart Idealism”) ότι στην εποχή μας οι ένοπλες συγκρούσεις αφορούν στη συντριπτική πλειοψηφία εσωτερικές συρράξεις σε χώρες με ανελεύθερα καθεστώτα².

Η καντιανή προσέγγιση θεωρείται η βάση της φιλελεύθερης / ιδεαλιστικής σχολής των διεθνών σχέσεων και αντιπαράβάλλεται - εσφαλμένα κατά τη γνώμη μου (όπως εξηγώ στη συνέχεια) - προς τη ρεαλιστική σχολή, η οποία βασίζεται στη διδασκαλία για τη σημασία της ισχύος που διατύπωσε ο Πρώσος Στρατηγός και θεωρητικός του πολέμου Von Clausewitz που βίωσε τους Ναπολεόντιους πολέμους. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η καντιανή προσέγγιση αφορά στις σχέσεις μεταξύ φιλελεύθερων καθεστώτων - Δυτικού τύπου θα λέγαμε σήμερα. Σπεύδω λοιπόν να τονίσω πως αν

¹ Kant, Immanuel, *Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf*.

² Rohner, Dominic, *The Peace Formula: Voice, Work and Warranties, Not Violence*, CEPR, 2024.

μια φιλελεύθερη δημοκρατία γεινιάζει ή είναι εκτεθειμένη σε πιέσεις (bullying) ανελεύθερων καθεστώτων με ηγεμονικές βλέψεις, πρέπει να διαθέτει αξιόπιστες ένοπλες δυνάμεις που να αποθαρρύνουν τυχοδιωκτισμούς, σύμφωνα με τη γνωστή λατινική ρήση *si vis pacem, para bellum*. Ας μου επιτραπεί εδώ μια παρέκβαση: Η ήττα της φασιστικής Ιταλίας κατά τον ελληνο-ιταλικό πόλεμο δεν ήταν αποτέλεσμα μόνο της αυτοθυσίας των Ελλήνων στο πεδίο της μάχης – ήταν αποτέλεσμα και της συστηματικής στρατιωτικής προετοιμασίας της Ελλάδος. Ενδεικτική είναι εξάλλου στη σημερινή εποχή η στάση των ουδέτερων χωρών οι οποίες – εκτός από τη συμβολή τους στις ειρηνευτικές αποστολές του ΟΗΕ, δαπανούν μεγάλα ποσά για την άμυνά τους.

Σημειωτέον ότι μια διαφορετική εκδοχή της ισχύος, η λεγόμενη «ήπια ισχύς» προτείνεται τα τελευταία χρόνια από τους υποστηρικτές της φιλελεύθερης / ιδεαλιστικής προσέγγισης για την ανατροπή ανελεύθερων καθεστώτων – το λεγόμενο regime change. Η πολιτική αυτή ακολουθήθηκε από τους προέδρους Obama και Biden, με πενιχρά ωστόσο αποτελέσματα, ενώ εκλαμβάνεται ως αλαζονική από τις χώρες του λεγόμενου Παγκόσμιου Νότου. Ταυτόχρονα εξάλλου με τις καλές προθέσεις, οι περισσότερες Δυτικές χώρες εγκρίνουν την εξαγωγή όπλων προς ανελεύθερα καθεστώτα, με σκοπό τη στήριξη της εγχώριας πολεμικής βιομηχανίας.

Ανεξάρτητα πάντως από τις αντιπαραθέσεις για την κατάλληλη εξωτερική πολιτική, είναι σχεδόν καθολικά αποδεκτή η θέση ότι η τήρηση του Διεθνούς Δικαίου διασφαλίζει τη διεθνή τάξη - που είναι σαφώς προτιμότερη από την αταξία. Βέβαια, το Διεθνές Δίκαιο συχνά παραβιάζεται από τα μέλη της διεθνούς κοινότητας, όπως συμβαίνει άλλωστε και με το εσωτερικό δίκαιο. Η διαφορά είναι ότι στο πεδίο του Διεθνούς Δικαίου επικρατεί συνήθως καθεστώ ατιμωρησίας για τους παραβάτες.

Τούτων λεχθέντων, το Διεθνές Δίκαιο έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας και στην προσέγγιση του στόχου της «Διαρκούς Ειρήνης». Από την άλλη πλευρά, η ιδεολογική συγγένεια και η συμβατότητα των πολιτικών καθεστώτων αποτέλεσαν το πρόκριμα - σύμφωνα με την καντιανή λογική - για την ανάπτυξη των διεθνών θεσμών - και ιδίως των ευρωπαϊκών που συνεπάγονται την αποδοχή σημαντικών περιορισμών στην κρατική κυριαρχία. Στην παρούσα εισήγηση τίθεται το ερώτημα αν - και πόσο κοντά - βρέθηκε η διεθνής κοινωνία στο όραμα της Διαρκούς Ειρήνης.

1. Η PAX BRITANNICA

Διαρκής Ειρήνη δεν μπορεί να υπάρξει σε ένα ασταθές διεθνές περιβάλλον. Η ειρήνη και η σταθερότητα διασφαλιζόταν διαχρονικά από μια ή περισσότερες δυνάμεις που κυριαρχούσαν σε διάφορες περιοχές της υδρογείου.

Ως πρώτες εμπειρίες «Διαρκούς Ειρήνης» μπορούν να θεωρηθούν οι αυτοκρατορίες εντός των οποίων βίωναν ειρηνικά διαφορετικοί και δυνάμει αντίπαλοι λαοί - ή εθνότητες θα λέγαμε σήμερα. Πιο χαρακτηριστική περίπτωση «Διαρκούς Ειρήνης» ήταν η Pax Romana. Η τύχη της ορίστηκε εν πολλοίς από τις εσωτερικές εξελίξεις στη Ρώμη – κατά βάση από την ανάδειξη του πρώτου αυτοκράτορα ως τη διάσπαση της αυτοκρατορίας.

Μια άλλη ανάγνωση της «Διαρκούς Ειρήνης» μας πηγαίνει ακόμη πιο πίσω – στην Περσική Αυτοκρατορία – η οποία ξαναβρήκε την αίγλη της εκτός ελληνικής χερσονήσου μετά τις ήττες της στους Μηδικούς Πολέμους - και μέχρι την κατάλυσή της από τον Μέγα Αλέξανδρο.

Η νεώτερη ευρωπαϊκή ιστορία καθορίστηκε από την αντιπαράθεση του Αυστριακού οίκου των Αψβούργων με τον Γαλλικό οίκο των Βουρβόνων. Οι πρώτοι κυριάρχησαν τον 16^ο αιώνα και οι δεύτεροι τον 17^ο αιώνα. Οι πόλεμοι συνεχίστηκαν τον 18^ο αιώνα με αποκορύφωμα τον Επταετή Πόλεμο (1756-63) - που είχε γεύση παγκοσμίου πολέμου. Στον πόλεμο αυτό η Γαλλία ηττήθηκε από τη Βρετανία στο Κεμπέκ και παραιτήθηκε από τα εδάφη της στη Βόρεια Αμερική, με εξαίρεση τη διευρυμένη περιοχή της Λουιζιάνας, ενώ η νέα σύμμαχος της Αυστρία ηττήθηκε επί ευρωπαϊκού εδάφους από την ανερχόμενη σύμμαχο της Βρετανίας, την Πρωσία.

Στη συνέχεια βέβαια η Γαλλία στήριξε την Αμερικανική Επανάσταση και την εκδίωξη των Βρετανών από τις αμερικανικές πολιτείες, ενώ μετά την Γαλλική Επανάσταση κυριάρχησε πάλι στην Ευρώπη μέχρι την ήττα του Ναπολέοντα το 1815. Ακολούθησε για ένα και πλέον αιώνα η περίοδος της παγκόσμιας βρετανικής ηγεμονίας, γνωστής ως Pax Britannica, που βασίστηκε στο συνδυασμό της οικονομικής και της ναυτικής ισχύος. Το τέλος της βρετανικής οικονομικής ηγεμονίας τοποθετείται στο 1931, με την κατάργηση της ρήτρας χρυσού (gold standard)³ στην οποία βασιζόταν το βρετανικό νόμισμα, ενώ το τέλος της ναυτικής ηγεμονίας τοποθετείται δέκα χρόνια αργότερα -

³ Για τη σημασία αυτής της εξέλιξης βλ. Karl Polanyi, *The Great Transformation*, 1^η εκδ., 1944.

στην είσοδο των ΗΠΑ στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το 1941 ή, ορθότερα, στη μαζική ανάπτυξη της αμερικανικής στρατιωτικής ισχύος στη διάρκεια αυτού του πολέμου.

Σημειωτέον ότι κατά την περίοδο της Pax Britannica η Μεγάλη Βρετανία έθεσε σταδιακά υπό τον έλεγχό της το ¼ περίπου των εδαφών της υδρογείου. Δεν επεδίωξε όμως να επεκταθεί στην Ευρώπη, ούτε να αναδειχθεί η ίδια σε ηγέτιδα δύναμη. Προσπάθησε να αποτρέψει άλλες δυνάμεις από το να το πράξουν, ακολουθώντας την πολιτική της ισορροπίας ισχύος (balance of power). Η πολιτική αυτή αποτυπώθηκε στις ευρωπαϊκές διευθετήσεις την επομένη του Συνεδρίου της Βιέννης (1814-15). Από το Συνέδριο αυτό προέκυψε το λεγόμενο Ευρωπαϊκό Κονσέρτο ή Διευθυντήριο ή Πενταρχία, όπως καμιά φορά αναφέρεται. Επρόκειτο για ένα μηχανισμό διαβούλευσης για την αντιμετώπιση των κρίσεων που εξασφάλισε στη Μεγάλη Βρετανία τον έλεγχο των εξελίξεων στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Εκτός από την τελευταία, συμμετείχε στο μηχανισμό η Γαλλία μετά την εγκαθίδρυση της φιλελεύθερης και αγγλόφιλης μοναρχίας, καθώς και τρία αυταρχικά καθεστώτα, η Αυστριακή και η Ρωσική Αυτοκρατορία, καθώς και το Βασίλειο της Πρωσίας, τα οποία σχημάτισαν μεταξύ τους την Ιερή Συμμαχία.

Η περίοδος από τη Βιέννη μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν σύμφωνα με πολλούς ιστορικούς μια περίοδος ειρήνης χάρι στην ενεργοποίηση του Ευρωπαϊκού Κονσέρτου για την αντιμετώπιση των διεθνών διενέξεων. Τα λιγότερο ισχυρά κράτη, περιλαμβανομένης και της Κίνας, βρέθηκαν συχνά αντιμέτωπα με τη διπλωματία των κανονιοφόρων. Αυτό που είναι βέβαιο είναι ότι - κατά την περίοδο αυτή της λεγόμενης Pax Britannica - η ίδια η Μεγάλη Βρετανία δεν ενεπλάκη σε μείζονες συγκρούσεις, σε αντιδιαστολή με τις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Βέβαια, οι σχέσεις Αγγλίας - Ρωσίας δοκιμάστηκαν κατά την Ελληνική Επανάσταση, ενώ αργότερα κατέληξαν στον Κριμαϊκό Πόλεμο. Στον πόλεμο αυτό η Βρετανία, συμμαχώντας με τη Γαλλία, το Βασίλειο της Σαρδηνίας και την Οθωμανική Αυτοκρατορία κατενίκησε την Ρωσία. Αλλά το κύριο βάρος για τον πόλεμο - που κατέληξε στην άλωση της Σεβαστούπολης - το επωμίστηκε η Γαλλία που επανήλθε δυναμικά στη διεθνή σκηνή με τον Ναπολέοντα Γ΄. Ο ίδιος στήριξε τους πολέμους για την ανεξαρτησία της Ιταλίας που αποδυνάμωσαν την Αυστρία.

Ακολούθησαν δυο μεγάλοι πόλεμοι στη δεκαετία του 1860-70: ο Αυστρο-Πρωσικός και ο Γαλλο-Πρωσικός πόλεμος που ανέδειξαν ως κυρίαρχη δύναμη στην ηπειρωτική

Ευρώπη την Πρωσία και οδήγησαν στη συγκρότηση της Γερμανικής Αυτοκρατορίας. Το 1878, στο Συνέδριο του Βερολίνου, κυριάρχησε η προσωπικότητα του Καγκελάριου Μπίσμαρκ ο οποίος επέβαλε τις εδαφικές διευθετήσεις στα Βαλκάνια μετά τον Ρωσο-Τουρκικό Πόλεμο. Οι διευθετήσεις αυτές άντεξαν μέχρι τους Βαλκανικούς πολέμους και - υπό αυτή την έννοια - ο Μπίσμαρκ συνέβαλε στην επίτευξη της «Διαρκούς Ειρήνης». Ο ίδιος είχε συμβάλει και στην επίλυση των διενέξεων αναφορικά με τις αποικίες, με την υπογραφή της Γενικής Πράξης του Βερολίνου το 1885.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι ταυτόχρονες ανησυχίες της Βρετανίας και της Γαλλίας για την ανάπτυξη της γερμανικής ισχύος οδήγησαν το 1904 στη σύναψη της Γαλλο-Βρετανικής Συνεννόησης, επονομαζόμενης *Entente cordiale*, με την οποία διευθετήθηκαν πολύχρονες εκκρεμότητες μεταξύ των δύο χωρών, αναφορικά ιδίως με υπερπόντια εδάφη. Η συνεννόηση αυτή θεωρήθηκε ο προπομπός της συμμαχίας των δύο χωρών κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και της συνεργασίας τους στις Διασκέψεις Ειρήνης - που οδήγησαν, μεταξύ άλλων, στην ιδιαίτερα επωφελή για την Ελλάδα Συνθήκη των Σεβρών.

2. Η ΣΧΕΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ

Οι πρωτοφανείς ανθρώπινες απώλειες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και η συμμετοχή των ΗΠΑ στον πόλεμο από το 1917 επανέφεραν στο προσκήνιο τις ιδέες του Kant και την αρχή της Ειρήνης μέσω Δημοκρατίας – *Peace through Democracy*⁴, ωθώντας τον Πρόεδρο Wilson σε μια ρηξικέλευθη πρωτοβουλία για την αναδιοργάνωση της διεθνούς κοινωνίας: τη σύνταξη της Διακήρυξης των 14 σημείων το 1918. Πέραν των όρων που επιβλήθηκαν στους ηττημένους του πολέμου μέσω των Συνθηκών Ειρήνης, όπως οι γερμανικές επανορθώσεις, οι περιορισμοί των εξοπλισμών και η αυτοδιάθεση των λαών που συγκροτούσαν ως τότε την Αυστρο-Ουγγρική αυτοκρατορία, τέσσερις θέσεις του Προέδρου Wilson έμελε να επηρεάσουν καταλυτικά την οργάνωση της διεθνούς κοινωνίας:

- Η ακυρότητα των μυστικών συμφωνιών
- Η αρχή της ελεύθερης ναυσιπλοΐας
- Η αρχή της ίσης εμπορικής μεταχείρισης (δασμολογικής κλπ)

⁴ Βλ. Holsti, Kalevi J., *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989*, Cambridge U.P., 1992, σελ. 175-189.

- Η υπογραφή ενός Συμφώνου (Covenant) για την ίδρυση της Κοινωνίας των Εθνών, ενός διεθνούς οργανισμού με πρόταγμα τη συλλογική ασφάλεια όλων των εθνών, μικρών και μεγάλων.

Το Σύμφωνο της Κοινωνίας των Εθνών (ΚτΕ) δεν κυρώθηκε όμως από την Αμερικανική Γερουσία, εξαιτίας της προβλεπόμενης στο σύμφωνο αυτό υποχρέωσης συνδρομής των κρατών μελών σε περίπτωση επίθεσης. Η υποχρέωση αυτή θεωρήθηκε περιορισμός της εξουσίας κήρυξης πολέμου. Τελικά η ΚτΕ άρχισε να λειτουργεί το 1920 αλλά στο Συμβούλιό της συμμετείχαν οι υπόλοιπες τέσσερις νικήτριες δυνάμεις του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου – η Βρετανία, η Γαλλία, η Ιταλία και η Ιαπωνία.

Στο πλαίσιο της ΚτΕ θεσπίστηκαν οι πρώτοι μηχανισμοί για τον αποκλεισμό της χρήσης βίας στις διεθνείς σχέσεις - και γενικότερα – της υπαγωγής της κρατικής κυριαρχίας στο Διεθνές Δίκαιο, με σημαντική μάλιστα συνεισφορά προσωπικοτήτων από την Ελλάδα⁵. Για την ειρηνική επίλυση των διαφορών ιδρύθηκε ένα Διεθνές Δικαστήριο στη Χάγη, ενώ παράλληλα με το καταστατικό της ΚτΕ θεσπίστηκαν διαδικασίες ενώπιον του Συμβουλίου της ΚτΕ πριν από την έναρξη πολεμικών επιχειρήσεων οι οποίες συνιστούσαν μια νέα εκδοχή του *jus ad bellum*. Στη δεκαετία του 1930 οι δυνάμεις του Αξονα παραβίασαν τις διατάξεις του Συμφώνου και αποχώρησαν από την ΚτΕ, ενώ η Σοβιετική Ένωση - που είχε συμμετάσχει στην ΚτΕ για ένα διάστημα - τελικά αποπέμφθηκε. Η κυρίαρχη ερμηνεία για την αποχώρηση της Γερμανίας και τα όσα ακολούθησαν είναι ότι η ειρήνη που επιβλήθηκε στην ίδια μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ήταν άδικη, εξαιτίας τόσο των εδαφικών διευθετήσεων - όσο κυρίως - των τεράστιων οικονομικών επανορθώσεων που επιβλήθηκαν με επιμονή της Γαλλίας. Η οικονομική κατάρρευση της Γερμανίας συνέβαλε αποφασιστικά στην έλευση του ναζιστικού καθεστώτος και τελικά στη κήρυξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι ΗΠΑ συνεργάστηκαν με τη Σοβιετική Ένωση και το Ην. Βασίλειο για τις μεταπολεμικές διευθετήσεις. Πιο γνωστές είναι οι συμφωνίες της Τεχεράνης και της Γιάλτας για τις σφαίρες επιρροής, οι οποίες ήταν προφανώς αντίθετες προς τις αρχές της μη επέμβασης στα εσωτερικά και της αυτοδιάθεσης των λαών που διακηρύχθηκαν πανηγυρικά τον Ιούνιο του 1945 στο

⁵ Ο Αθανάσιος Αγνίδης διατέλεσε Γενικός Γραμματέας και ο Νικόλαος Πολίτης νομικός της παραστάτης.

Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ - αλλά ταυτόχρονα είναι αυτές που διασφάλισαν τη σχετική σταθερότητα στη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου.

3. Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΟΗΕ

Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ διαθέτει υπερκρατικές εξουσίες ως προς τη διαχείριση των κρίσεων αλλά είναι διακρατικό ως προς τη σύσταση και λειτουργία του. Μπορεί να διασφαλίσει την ειρήνη, λαμβάνοντας αποφάσεις με τη συγκατάθεση των πέντε μονίμων μελών του. Μπορεί ειδικότερα να διατάξει κατάπαυση πυρός και να αποφασίσει μέτρα αποκατάστασης της διεθνούς τάξης, περιλαμβανομένης και της αποστολής ειρηνευτικών δυνάμεων. Μπορεί εξάλλου να διορίσει μεσολαβητές, όπως έπραξε στην περίπτωση της Κύπρου, τόσο πριν, όσο και μετά την τουρκική εισβολή του 1974. Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ μπορεί από την πλευρά της να ζητήσει γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου αναφορικά με συμπεριφορές κρατών, όπως έπραξε πρόσφατα στην περίπτωση της Ισραηλινής επέμβασης στην Γάζα.

Πέραν όμως των γνωμοδοτήσεων το Διεθνές Δικαστήριο εκδίδει κανονικές δικαστικές αποφάσεις επί διαφορών μεταξύ κρατών που αποδέχονται τη δικαιοδοσία του. Η θεσμοθέτηση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, γνωστού ως Διαρκούς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης κατά την ίδρυσή του στο πλαίσιο της ΚΤΕ, αποτέλεσε τομή για την ερμηνεία και επιβολή του Διεθνούς Δικαίου. Η δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου βασίζεται στη συγκατάθεση των διιστάμενων μερών που μπορεί να δοθεί προκαταβολικά ή σε συνέχεια προσφυγής άλλου κράτους. Οι περισσότερες χώρες που έχουν αποδεχθεί προκαταβολικά τη δικαιοδοσία σύμφωνα με το άρθρο 36 του Καταστατικού του Δικαστηρίου έχουν διατυπώσει την επιφύλαξη της αμοιβαιότητας, δηλώνοντας δηλαδή ότι η αποδοχή τους εξαρτάται από αντίστοιχη αποδοχή της άλλης πλευράς. Το 1995 η Ελλάδα κατέθεσε νέα δήλωση με την οποία προστέθηκαν επιφυλάξεις αναφορικά με θέματα που άπτονται της κυριαρχίας και της ασφάλειας της χώρας. Σημειωτέον ότι, ενώ οι περισσότερες χώρες κατανοούν την απαίτηση αμοιβαιότητας για τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου της Χάγης, οι λοιπές ελληνικές επιφυλάξεις στη δικαιοδοσία του δεν αντιμετωπίζονται με την ίδια κατανόηση από τις συμμαχικές χώρες – με αποτέλεσμα να καταλογίζεται τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Τουρκία, η μη επίλυση των διαφορών. Η ελληνική προσπάθεια για τη σύναψη συνυποσχετικού για την εκδίκαση των διαφορών αναφορικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ δεν έχει ευδοκιμήσει.

4. Ο ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΦΑΙΡΕΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ

Το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα είδε τη σταδιακή μετάβαση από την Pax Britannica στην Pax Americana, δηλαδή την αντικατάσταση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας από τις ΗΠΑ στο ρόλο του εγγυητή της ειρήνης. Οι ΗΠΑ είχαν παίξει καθοριστικό ρόλο στην ήττα των δυνάμεων του Άξονα, αλλά καθοριστικός ήταν και ο ρόλος της Σοβιετικής Ένωσης στην ήττα της ναζιστικής Γερμανίας. Τέσσερα χρόνια μετά τον πυρηνικό βομβαρδισμό της Χιροσίμας και του Ναγκασάκι από τις ΗΠΑ, η Σοβιετική Ένωση αποκτούσε και η ίδια πυρηνικά όπλα. Με δεδομένο εξάλλου ότι οι συμφωνίες της Τεχεράνης και της Γιάλτας για τις σφαίρες επιρροής αφορούσαν μόνο την Ευρώπη, αρχίζει τότε ο ανταγωνισμός μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης για την επιρροή στον υπόλοιπο κόσμο. Κάτω από αυτό το πρίσμα είναι αμφίβολο αν η μεταπολεμική περίοδος μπορεί να χαρακτηριστεί ως περίοδος της Pax Americana. Στην πραγματικότητα η Pax Americana υπήρξε αλλά ήταν αποτέλεσμα της οικονομικής υπεροχής των ΗΠΑ. Η υπεροχή αυτή βασίστηκε στο διεθνή ρόλο του δολαρίου ως μέσου διεθνών πληρωμών και αποθεματικού νομίσματος. Μέσω της νομισματικής κυριαρχίας οι ΗΠΑ εγγυήθηκαν τη σταθερότητα των μεταπολεμικών διεθνών καθεστώτων (international regimes) και των αντίστοιχων οργανισμών. Στη συνέχεια οι παρατηρήσεις μας εντοπίζονται στις δυσκολίες διασφάλισης της μεταπολεμικής ειρήνης.

(α) Σε αντίθεση με το δόγμα ειρήνης του Προέδρου Wilson τριάντα χρόνια νωρίτερα, οι πρόεδροι των ΗΠΑ άρχισαν να εξαγγέλουν στρατηγικά δόγματα κατά την ανάληψη των καθηκόντων τους. Έτσι το 1947 και το 1948 διατυπώθηκε το δόγμα Truman με αφετηρία τις εισηγήσεις του Αμερικανού διπλωμάτη George Kennan για την ανάγκη ανάσχεσης (containment) της Σοβιετικής Ένωσης. Στη βάση αυτού του δόγματος παρασχέθηκε αμερικανική στρατιωτική βοήθεια στην Ελλάδα και την Τουρκία οι οποίες έγιναν δεκτές στη Βορειο-Ατλαντική Συμμαχία τρία χρόνια μετά την ίδρυσή της το 1949. Σε αντίθεση όμως με την Τουρκία, η τύχη της Ελλάδας και των Βαλκανίων είχε αποφασιστεί με τη συμφωνία της Τεχεράνης για τα ποσοστά επιρροής - την οποία σημειωτέον δεν αμφισβήτησε η Σοβιετική Ένωση του Στάλιν αλλά η Γιουγκοσλαβία του Τίτο, μέχρι το κλείσιμο των ελληνο-γιουγκοσλαβικών συνόρων το 1948. Η λογική του σεβασμού των σφαιρών επιρροής επικράτησε σε σχέση με τις σοβιετικές στρατιωτικές επεμβάσεις στην Ουγγαρία το 1956 και την Τσεχοσλοβακία το 1968 - στις οποίες δεν αντιτάχθηκε η Δύση.

(β) Σε σχέση με τον ανταγωνισμό των υπερδυνάμεων για επιρροή στον υπόλοιπο κόσμο, το 1950 έλαβε χώρα στη Χερσόνησο της Κορέας η μοναδική θερμή αντιπαράθεση της Δύσης με την Ανατολή, η οποία κατέληξε στη διαίρεση της Κορέας. Σημειωτέον ότι τα αμερικανικά και συμμαχικά στρατεύματα συμμετείχαν στις επιχειρήσεις υπό την κάλυψη του ΟΗΕ.

(γ) Στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ευδοκίμησαν οι «πόλεμοι δι' αντιπροσώπων» (proxy wars). Χαρακτηριστικό της νέας αυτής περιόδου της «μετανεωτερικότητας» είναι ότι οι συγκρούσεις αρχίζουν χωρίς την κήρυξη πολέμου και τερματίζονται με κάποια εκχειρία - χωρίς τη διευθέτηση των υποκείμενων διαφορών. Για τις ΗΠΑ, η θεωρία του domino δικαιολογούσε τη στήριξη δικτατορικών καθεστώτων ή την ανατροπή ενοχλητικών ηγετών προκειμένου να αποκρούσθεί η σταδιακή επικράτηση της Σοβιετικής Ένωσης στον κόσμο. Σημειωτέον ότι οι ΗΠΑ ενεπλάκησαν ευθέως στον πόλεμο του Βιετνάμ, όπου υπέστησαν βαρείες απώλειες - και τελικά αναγκάστηκαν σε ταπεινωτική αποχώρηση πριν από μισό αιώνα, τον Απρίλιο του 1975.

(δ) Δέκα χρόνια αργότερα, το 1985, εξαγγέλθηκε το δόγμα Reagan με άξονες την προβολή συντριπτικής ισχύος σε όλες τις γωνίες του πλανήτη και την ανάπτυξη στρατιωτικής ικανότητας στο διάστημα. Ταυτόχρονα αποφασίστηκε η παροχή βοήθειας σε αντικαθεστωτικές δυνάμεις, με στόχο την ανατροπή των φιλοσοβιετικών καθεστώτων ανά τον κόσμο. Η επιτυχία αυτής της πολιτικής που αποτελούσε ένα ιδιότυπο συγκερασμό ιδεαλισμού και ρεαλισμού - μαζί με την μαζική αύξηση των αμυντικών δαπανών - οδήγησε στο «στρίμωγμα» της Σοβιετικής Ένωσης και στις ύστατες προσπάθειες εκσυγχρονισμού του σοβιετικού συστήματος με την εισαγωγή της διαφάνειας (perestroika) στη λήψη αποφάσεων. Ο μεταρρυθμιστής πρόεδρος Γκορμπατσώφ αναγκάστηκε να εγκρίνει το άνοιγμα των συνόρων στην κυκλοφορία των προσώπων - και τελικά την επανένωση της Γερμανίας το 1989.

Υποστηρίχτηκε ότι παρασχέθηκαν στον Γκορμπατσώφ διαβεβαιώσεις, σύμφωνα με τις οποίες - σε συνέχεια της διάλυσης του Συμφώνου της Βαρσοβίας - ναι μεν δεν θα διαλυόταν το ΝΑΤΟ, αλλά δεν θα υπήρχε διεύρυνση του ίδιου προς την Ανατολική Ευρώπη. Οι διαβεβαιώσεις αυτές - αν όντως υπήρξαν - ξεχάστηκαν μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991.

Πάντως η ανασκόπηση της μεταπολεμικής περιόδου έδειξε ότι οι τοπικές συγκρούσεις στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου δεν εξελίχθηκαν σε ευρύτερες συγκρούσεις. Οι πέντε Μεγάλες Δυνάμεις, μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας - περιλαμβανομένων ιδίως των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης, δεν συγκρούστηκαν απευθείας μεταξύ τους. Σε αρκετές περιπτώσεις ο ΟΗΕ εμπόδισε την μετεξέλιξη τοπικών συγκρούσεων σε γενικευμένες συρράξεις, συμβάλλοντας στο στόχο της Διαρκούς Ειρήνης. Τελικά όμως - με τη διαχρονική εξαίρεση της Νότιας Αμερικής - η Διαρκής Ειρήνη διασφαλίστηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μόνο στην Ευρώπη - και τούτο μέσω της πυρηνική αποτροπής και των εγγυήσεων που πρόσφεραν οι συμμαχίες με τις υπερδυνάμεις.

5. ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ

Το καταστατικό του ΟΗΕ προνόησε στο άρθρο 51 μια αυτονόητη εξαίρεση στη χρήση βίας – την ατομική ή συλλογική νόμιμη άμυνα. Στην τελευταία βασίστηκε μεταξύ άλλων η Βορειο-ατλαντική Συμμαχία. Οι συμμαχίες συνάπτονται για να αποτρέψουν την επιβουλή τρίτων χωρών. Συχνά όμως αντιμετωπίζουν προβλήματα συνοχής. Σύμφωνα με το Καταστατικό Χάρτη της Βορειο-ατλαντικής Συμμαχίας η αμοιβαία συνδρομή ενεργοποιείται σε περίπτωση επίθεσης από τρίτη χώρα. Είναι όμως χαρακτηριστικό ότι η Τουρκία, ενώ παρέχει βάσεις στις ΗΠΑ αρνήθηκε τη διέλευση αμερικανικών στρατευμάτων κατά τον δεύτερο πόλεμο του Κόλπου, ενώ σήμερα δεν εφαρμόζει τις κυρώσεις κατά της Ρωσίας που αποφάσισαν το G-7, το NATO και η ΕΕ.

Από την άλλη πλευρά δεν προβλέπονται μέτρα και δεν υφίσταται διαδικασία αποπομπής αν υπάρξει επίθεση κράτους μέλους εναντίον άλλου κράτους μέλους. Γινόταν δεκτό μέχρι πρόσφατα ότι σε αυτή την περίπτωση οι ΗΠΑ - και πιθανώς άλλα μεγάλα κράτη μέλη - θα λειτουργήσουν αποτρεπτικά, ως εγγυητές του συστήματος, όπως συνέβη με τη δυναμική παρέμβαση του Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών Χόλμπρουκ κατά την ελληνο-τουρκική κρίση των Ιμίων (1996). Με άλλα λόγια, η ταυτόχρονη συμμετοχή Ελλάδας και Τουρκίας στο NATO απομάκρυνε την πιθανότητα ελληνο-τουρκικής σύρραξης. Σημειωτέον ότι τα τελευταία χρόνια επενέβη κατευναστικά στις ελληνο-τουρκικές κρίσεις και η Γερμανία – η οποία είναι η μόνη ευρωπαϊκή χώρα που διαθέτει επιρροή στην Τουρκία.

Με αντίστοιχο σκεπτικό είχε τεθεί το ερώτημα αν μετά την ανεξαρτησία της το 1960 η Κυπριακή Δημοκρατία έπρεπε να γίνει μέλος του NATO για να διασφαλίσει την

ανεξαρτησία της. Αλλά ο τότε πρόεδρος Αρχιεπίσκοπος Μακάριος επέλεξε τον ολισθηρό δρόμο της συμμετοχής στο κίνημα των Αδεσμεύτων. Οι χώρες αυτές ήταν αδέσμευτες κατ'όνομα, στο βαθμό ιδίως που προμηθεύονταν τους εξοπλισμούς τους από τη Σοβιετική Ένωση. Στην περίπτωση της Κύπρου οι ΗΠΑ θεωρούσαν τον Μακάριο επικίνδυνο για τη Μεσογειακή Ασφάλεια και προσπάθησαν να τον αποπέμψουν το 1964 με την υποβολή των Σχεδίων Άτσεσον που πρόβλεπαν την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα ή - κατ'άλλους - τη Διχοτόμηση της Κύπρου μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Οι προσπάθειες αυτές δεν ευοδώθηκαν και οι ΗΠΑ, εν μέσω της σκληρής αντιπαράθεσης για το Βιετνάμ, κατέφυγαν στην αποσταθεροποίηση της Ελλάδας και της Κύπρου με τα πραξικοπήματα του 1967 και του 1974.

Μια τελευταία παρατήρηση συνδέεται με τη διαπίστωση ότι τίποτε δεν εμποδίζει ένα κράτος μέλος του ΝΑΤΟ να συνάψει μια διμερή συμμαχία ή, όπως λέγεται σήμερα, μια «στρατηγική σχέση» με ένα άλλο κράτος μέλος του ΝΑΤΟ. Έτσι η Γαλλία, αλλά και οι ΗΠΑ, δεσμεύτηκαν απέναντι στην Ελλάδα να προσφέρουν βοήθεια αν δεχτεί επίθεση. Από την άλλη πλευρά, οι συμμαχικές σχέσεις μπορούν να οδηγήσουν σε ανεξέλεγκτες καταστάσεις. Ειδικότερα οι συμμαχικές σχέσεις των ΗΠΑ με το Ισραήλ, αλλά και της Ρωσίας με το Ιράν, μπορούν να οδηγήσουν σε σύγκρουση τις δύο υπερδυνάμεις, ή ακόμη και στη χρήση πυρηνικών όπλων για την προάσπιση των συμμάχων τους. Πάντως οι συμμαχίες δεν είναι πάντα ανέφελες, όπως δείχνουν και οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή.

6. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ

Η απαγόρευση χρήσης βίας συνδέεται με την αρχή της μη επέμβασης στα εσωτερικά των κρατών μελών του ΟΗΕ. Σύμφωνα όμως με το άρθρο 2 παρ. 7 του Χάρτη επιτρέπονται επεμβάσεις για την εφαρμογή εξαναγκαστικών μέτρων που αποφασίζει το Συμβούλιο Ασφαλείας. Αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας επικαλέστηκαν οι δυτικές δυνάμεις για να δικαιολογήσουν τις λεγόμενες ανθρωπιστικές επεμβάσεις (humanitarian interventions) στη Βοσνία και το Κόσοβο μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Σε αντίθεση με το δικαίωμα νόμιμης άμυνας, οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις δίχασαν - και συνεχίζουν να διχάζουν - τη διεθνή κοινότητα: Οι ΗΠΑ και οι συμμαχοί τους - η λεγόμενη Δύση - έχουν στηρίξει αυτές τις επεμβάσεις, σε αντίθεση με τις χώρες που συγκροτούν σήμερα τον «Παγκόσμιο Νότο», οι οποίες έχουν

αντιπαχθεί σε αυτές, διότι τις θεωρούν ότι αντιβαίνουν στην αρχή της κρατικής κυριαρχίας. Είναι γεγονός ότι η παραδοχή της νομιμότητας των ανθρωπιστικών επεμβάσεων οδηγεί σε έναν επαναπροσδιορισμό της κρατικής κυριαρχίας. Πάντως η Δύση εμφανίζεται να προτεραιοποιεί το αίτημα για «Δίκαιη Ειρήνη», δηλαδή μια ειρήνη που περιλαμβάνει εν προκειμένω τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

7. Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Στην περίπτωση του Αφγανιστάν, πρώτα ηττήθηκε το 1989 η Σοβιετική Ένωση από τους Ισλαμιστές αντάρτες Μουτζαχεντίν που στηρίχτηκαν από τις ΗΠΑ. Στη συνέχεια, όμως, η τρομοκρατική οργάνωση Αλ-Καΐντα συνεργαζόμενη με άλλους Ισλαμιστές αντάρτες, τους γνωστούς Ταλιμπάν, κατάφερε το καίριο πλήγμα κατά των δίδυμων πύργων στη Νέα Υόρκη την αποφράδα ημέρα της 11 Σεπτεμβρίου 2001. Το πρώτο αυτό πλήγμα επί αμερικανικού εδάφους άλλαξε την πρόσληψη του κόσμου από τις ΗΠΑ, προκαλώντας τελικά την επέμβαση της Βορειο-ατλαντικής συμμαχίας στο μακρινό Αφγανιστάν, δηλαδή σε μια περιοχή εκτός των γεωγραφικών ορίων αρμοδιότητας της Συμμαχίας. Η επέμβαση αυτή, παρά τις στρατιωτικές επιτυχίες δεν εξασφάλισε τον έλεγχο της χώρας. Έχει σφραγίσει τις μνήμες η άτακτη αποχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων από το αεροδρόμιο του Καμπούλ τον Αύγουστο του 2021 και η εγκατάλειψη εκατομμυρίων Αφγανών - και ιδίως των γυναικών - στο έλεος των Ισλαμιστών. Δύο χρόνια αργότερα η ίδια η ευρωπαϊκή ήπειρος θα γνώριζε τον πόλεμο - ίσως και λόγω της εικόνας αδυναμίας που δημιούργησε η εγκατάλειψη του Αφγανιστάν από τη Δύση.

8. Ο ΝΕΟΡΩΣΙΚΟΣ ΗΓΕΜΟΝΙΣΜΟΣ

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 ανέλαβε πρόεδρος της Ρωσίας ο φιλελεύθερος Γέλτσιν, ο οποίος καλλιέργησε φιλικές σχέσεις με τη Δύση προσελκύοντας ξένα κεφάλαια, επισκεπτόμενος δυτικές χώρες, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την μεγαλοπρέπη υποδοχή που του επιφύλαξε το Ην. Βασίλειο. Στη διάρκεια της προεδρίας του Γέλτσιν η Ρωσία κατέστειλε την επανάσταση στη Τσετσενία και το Νταγκεστάν. Μετά το θάνατό του και την ανάληψη της εξουσίας από τον Πούτιν το 1999 διαμορφώθηκε σταδιακά ένα νέο ρωσικό δόγμα ασφαλείας, σε απάντηση ιδίως της διεύρυνσης του ΝΑΤΟ προς τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Ειδικότερα, το 2004 εντάχθηκαν στο ΝΑΤΟ οι Βαλτικές δημοκρατίες, ενώ στο

ανακοινωθέν της Διάσκεψης Κορυφής του NATO στο Βουκουρέστι γινόταν λόγος για την παραπέρα διεύρυνση της Συμμαχίας - με τη συμπερίληψη των πρώην Σοβιετικών δημοκρατιών της Ουκρανίας και της Γεωργίας.

Το νέο ρωσικό δόγμα ασφαλείας υλοποιήθηκε διαχρονικά με τέσσερα είδη δράσεων - με στόχο τον έλεγχο ορισμένων πρώην σοβιετικών δημοκρατιών

- Πρώτον, τη στήριξη φιλικών καθεστώτων και ηγετών (πρβλ. Λουκασένκο)
- Δεύτερον, την αποσταθεροποίηση μη φιλικών καθεστώτων (πρβλ. Σεβαρνάτζε)
- Τρίτον, την παροχή βοήθειας σε αποσχιστικές δυνάμεις (πρβλ. Αμπχαζία)
- Τέταρτον, την ανάληψη στρατιωτικής δράσης για την κατάληψη γειτονικών εδαφών.

Ειδικότερα, η Ρωσία κατέφυγε σε στρατιωτική δράση θεωρώντας ότι τα διεθνή σύνορα που προέκυψαν από τα διοικητικά όρια των σοβιετικών περιφερειών μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης ήταν αυθαίρετα. Αυτό συνέβη αρχικά με την κατάληψη της Τρανσδνειστρίας που ανήκε στη Μολδαβία, στη συνέχεια με την κατάληψη της Νότιας Οσετίας που ανήκε στη Γεωργία και πιο πρόσφατα της Κριμαίας και των περιοχών του Ντονμπάς που ανήκαν στην Ουκρανία. Στις τελευταίες περιπτώσεις η Ρωσία διενήργησε δημοψηφίσματα για την ένταξη των εδαφών στον εθνικό κορμό. Αντίστοιχο δημοψήφισμα αλλά με την παρουσία διεθνών παρατηρητών είχε διενεργηθεί για να εγκριθεί η απόσχιση του Κοσόβου από τη Σερβία. Το δημοψήφισμα αυτό αναγνωρίστηκε ως νόμιμη άσκηση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης των λαών σε σχετική γνωμοδότηση του Δικαστηρίου της Χάγης.

9. ΤΟ ΟΥΚΡΑΝΙΚΟ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΟΥ

Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία οδήγησε στην πρώτη ένοπλη σύρραξη επί ευρωπαϊκού εδάφους μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Διεκδικώντας την αυτοδιάθεση από τη Ρωσία η Ουκρανία αμύνθηκε με αυταπάρνηση - και συνεχίζει να αμύνεται τρία χρόνια μετά την εισβολή, λόγω βεβαίως και της στήριξης που της παρέχει η Δύση.

Οι καταστροφές που υφίσταται η Ουκρανία - μια χώρα που επιθυμεί να ενσωματωθεί στη Δύση - οδήγησαν στο ερώτημα αν η χώρα αυτή έχει συμφέρον στη συνέχιση του πολέμου ή πρέπει να επιδιώξει την κατάπαυση του πυρός και την ικανοποίηση κάποιων ρωσικών απαιτήσεων - και ειδικότερα αν θα πρέπει να παραιτηθεί από την

κυριαρχία της επί κάποιων εδαφών που κατέλαβε η Ρωσία, αλλά και από την επιθυμία ένταξης της στη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Στην κατεύθυνση αυτή η Ουκρανία θα μπορούσε να αναλάβει μια δέσμευση ουδετερότητας, χωρίς να απωλέσει την κυριαρχία της, σύμφωνα με τα προηγούμενα της Ελβετίας και της Αυστρίας.

Το πιο κρίσιμο ζήτημα - που ενδιαφέρει και την Ελλάδα ενόψει του τουρκικού αναθεωρητισμού στο Αιγαίο - είναι η πιθανότητα επαναχάραξης των συνόρων μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας στο πλαίσιο μιας ειρηνευτικής συμφωνίας. Η επαναχάραξη αυτή θα τερμάτιζε οριστικά τους Ρωσο-Ουκρανικούς πολέμους, αλλά θα σηματοδοτούσε μια επικίνδυνη οπισθοδρόμηση για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια: την επάνοδο στην εποχή της βίαιης αλλαγής συνόρων και της επικράτησης του «δικαίου του ισχυροτέρου».

Σημειωτέον ότι στην περίπτωση της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο η κατάληψη εδαφών δεν νομιμοποιήθηκε από τη διεθνή κοινότητα. Το Συμβούλιο Ασφαλείας, με τη συγκατάθεση των πέντε μονίμων μελών του, αντιτάχθηκε στα τετελεσμένα και διόρισε μεσολαβητές για την επίλυση του προβλήματος. Ταυτόχρονα, μια ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ επιβλέπει την τήρηση της εκεχειρίας στη λεγόμενη Πράσινη Γραμμή.

Η Ευρώπη δηλώνει σήμερα έτοιμη να συμβάλει στη διευθέτηση του Ουκρανικού, παρέχοντας ιδίως εγγυήσεις ασφαλείας μέσω κρατών μελών της ΕΕ και του Ηνωμένου Βασιλείου - συμβάλλοντας εξάλλου στην ανοικοδόμηση της χώρας που είναι υποψήφια για ένταξη στην ΕΕ. Από την πλευρά του ο νέος αμερικανός Πρόεδρος, πριν ακόμη αναλάβει τα καθήκοντά του, είχε εκφράσει την απελπισία του για τα χιλιάδες θύματα της Ρωσο-Ουκρανικής σύρραξης και την βούλησή του να τελειώσει αυτή η σύρραξη. Ο ίδιος άσκησε πίεση στην Ουκρανία, απειλώντας την με διακοπή της στρατιωτικής βοήθειας.

Η Ουκρανία και οι ηγέτες τεσσάρων ευρωπαϊκών δυνάμεων έστειλαν κοινό μήνυμα προς τη Ρωσία από το Κίεβο στις 10 Μαΐου, ζητώντας μια άνευ όρων εκεχειρία 30 ημερών. Οι ευρωπαϊκές χώρες απειλούν εξάλλου τη Ρωσία με ενίσχυση των οικονομικών κυρώσεων σε περίπτωση μη συμμόρφωσης. Μπορούν ειδικότερα να επιβληθούν οι λεγόμενες δευτερεύουσες κυρώσεις, προς επιχειρήσεις τρίτων χωρών που συνεχίζουν να συναλλάσσονται με την Ρωσία. Η αρχή έγινε με το 17^ο πακέτο

κυρώσεων που επέβαλε η ΕΕ. Θα μπορούσαν εξάλλου να κατασχεθούν ρωσικά κεφάλαια σε ευρωπαϊκές και αμερικανικές τράπεζες – μια κίνηση που συνεπάγεται νομικούς κινδύνους για το διεθνές χρηματοπιστητικό σύστημα. Από την πλευρά της η Ρωσία είχε θέσει τους όρους της για την κατάπαυση πυρός υπόψη της Αμερικανικής Διοίκησης όταν η τελευταία προσπάθησε να μεσολαβήσει μεταξύ των διιστάμενων μερών, πιέζοντας την Ουκρανία. Η πίεση των ΗΠΑ αμβλύνθηκε σε συνέχεια της αποδοχής από την Ουκρανία της συμφωνίας για την εκμετάλλευση των σπάνιων γαιών.

Πάντως στη συνολική εικόνα δεν πρέπει να υποβαθμίζεται η κόπωση των αντιμαχόμενων πλευρών και οι δυσκολίες στρατολόγησης εθελοντών και μισθοφόρων. Μια εκεχειρία διαρκείας θα άνοιγε εξάλλου το δρόμο για τη συζήτηση των ουσιαστικών θεμάτων και ειδικότερα του εδαφικού και των εγγυήσεων που επιδιώκουν οι αντιμαχόμενες πλευρές.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ειρήνη που επιβάλλει ο νικητής στον ηττημένο δεν είναι εξ ορισμού δίκαιη και - κατόπιν αυτού - δεν μπορεί να είναι διαρκής. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι η συνθηκολόγηση της Γαλλίας μετά τον Γαλλο-Πρωσικό πόλεμο ή η συνθηκολόγηση της Γερμανίας μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ίσως η πιο χαρακτηριστική περίπτωση είναι αυτή της Ουγγαρίας η οποία θεωρεί ακόμη και σήμερα ότι αδικήθηκε από τις εδαφικές διευθετήσεις που της επιβλήθηκαν την επομένη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Όμως, ελάχιστα είναι σήμερα τα παραδείγματα χωρών που αμφισβητούν τις διεθνείς συνθήκες που έχουν προσυπογράψει – και σ' αυτές συγκαταλέγεται δυστυχώς η Τουρκία – με ότι αυτό συνεπάγεται για την ειρήνη στην περιοχή.

Η συμμόρφωση προς το Διεθνές Δίκαιο περιόρισε δραστικά τους επεκτατικούς πολέμους, αλλά άφησε δυστυχώς ανεξέλεγκτες τις εσωτερικές συρράξεις. Ο Ρωσο-Ουκρανικός πόλεμος έδειξε εξάλλου ότι η μορφή των πολέμων διαρκώς αλλάζει. Οι πόλεμοι δεν κρίνονται αποκλειστικά στο πεδίο της μάχης, ούτε αφορούν περιορισμένα τμήματα του πληθυσμού – τους στρατεύσιμους πολίτες στην Αρχαία Ελλάδα ή τους ευγενείς και τα μισθοφορικά στρατεύματα στη νεότερη ευρωπαϊκή ιστορία. Στους δυο Παγκοσμίους Πολέμους επιστρατεύτηκαν - και αποδεκατίστηκαν - γενιές ολόκληρες ανδρικού πληθυσμού, ενώ υπήρξαν τεράστιες απώλειες μεταξύ των αμάχων.

Οι πολιτισμένες χώρες προσπάθησαν να προστατεύσουν τους αμάχους με τις διεθνείς ανθρωπιστικές συμβάσεις, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό δεν τηρήθηκαν. Έτσι, τρία χρόνια μετά το γερμανικό βομβαρδισμό του Λονδίνου, οι Βρετανοί βομβάρδισαν τη Δρέσδη - ενώ, με στόχο την παραδοχή της Ιαπωνίας, υπέστησαν τον πυρηνικό βομβαρδισμό από τις ΗΠΑ η Χιροσίμα και το Ναγκασάκι. Εξάλλου, όπως τονίστηκε νωρίτερα, οι συγκρούσεις συνεχίστηκαν στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, με μεγάλες απώλειες αμάχων. Το φαινόμενο άγγιξε και την περιοχή μας - με τις εκτελέσεις αμάχων κατά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο και τους πολέμους στη Βοσνία και το Κόσοβο.

Στην Ουκρανία οι εχθροπραξίες εξελίχθηκαν χωρίς κανένα σεβασμό προς το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο. Πέραν του βομβαρδισμού αστικών κέντρων και της τρομοκράτησης αμάχων, ισοπεδώθηκαν πόλεις όπως η Μαριούπολη, προκειμένου να μετακινηθούν πληθυσμοί ή/και να καταστούν ακατοίκητα μεγάλα τμήματα της επικράτειας του αντιπάλου. Οι ιθύνοντες στη χώρα μας θα πρέπει να εξετάσουν με την απαιτούμενη σοβαρότητα τι θα συνέβαινε σε περίπτωση ολοκληρωτικού πολέμου μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Η τελευταία φορά που μελετήθηκε σοβαρά η αεράμυνα της χώρας ήταν την εποχή του Ιωάννη Μεταξά.

Μετά τις πρόσφατες δυτικές πρωτοβουλίες για μια χρονικά περιορισμένη κατάπαυση πυρός στο Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο, γίνεται τώρα λόγος για την έναρξη συζητήσεων με στόχο την υπογραφή ενός Μνημονίου που θα οδηγήσει σε μόνιμη κατάπαυση πυρός – το οποίο θα μπορούσε με τη σειρά του να ανοίξει το δρόμο για μια Συνθήκη Ειρήνης. Το πιο πιθανό είναι όμως να διεξαχθούν ατέρμονες συζητήσεις - ακόμη και για τη σύναψη του Μνημονίου που αναφέρθηκε, διότι, η μεν Ρωσία θα αρνείται να αποχωρήσει από τα εδάφη που κατέλαβε, η δε Ουκρανία θα αρνείται την αναγνώριση των τετελεσμένων.

Αν τελικά συμφωνηθούν κάποιες εδαφικές διευθετήσεις - δεν θα είναι άξιες λόγου - στο βαθμό που ο εισβολέας δεν ηττήθηκε και - κατόπιν αυτού άλλωστε - δεν θα καταβάλει πολεμικές αποζημιώσεις. Σημειωτέον ότι η Γερμανία - αν και ηττήθηκε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο - αρνήθηκε τη σύναψη Συνθηκών Ειρήνης, προκειμένου να αποφύγει την καταβολή αποζημιώσεων σε χώρες όπως η Ελλάδα και η Πολωνία. Η τελευταία πάντως επανέφερε το θέμα στην επικαιρότητα, με την ευκαιρία του εορτασμού της 80^{ης} επετείου της ήττας των Ναζί.

Είναι προφανές πως αν η Ρωσία δεν εξασφαλίσει ικανοποιητικά ανταλλάγματα δεν θα δεχτεί μια κατάπαυση πυρός. Ενδιαφέρεται βέβαια για την άρση των οικονομικών κυρώσεων, αλλά κινεί με αρκετή επιτυχία την «οικονομία πολέμου», ενώ έχει εξασφαλίσει τον συμπληρωματικό εφοδιασμό της σε drones και πυρομαχικά, καθώς και διεθνή πελατεία για τις εξαγωγές υδρογονανθράκων. Η εκπροσώπηση εξάλλου της Κίνας και των λοιπών μελών του συνασπισμού των BRICS από τους ηγέτες τους κατά την 80^η επέτειο της νίκης κατά του ναζισμού στις 8 Μαΐου έδειξε πως η Ρωσία κάθε άλλο παρά απομονωμένη είναι. Παρά ταύτα δεν είναι βέβαιο ότι συμφέρει τη Ρωσία η παράταση του πολέμου.

Αναζητώντας τα βαθύτερα αίτια του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου ενδέχεται αυτά να εδράζονται στη Μεσιανική αντίληψη για τον ρόλο της Ρωσίας, η οποία καλλιεργείται από την εποχή του Μεγάλου Πέτρου και τη νίκη επί της Σουηδικής Αυτοκρατορίας το 1709 στη μάχη της Πολτάβας. Τότε είχαν συγκρουστεί δυο αυταρχικά καθεστώτα, αλλά το πραγματικό ζητούμενο σήμερα είναι η εναρμόνιση της Ρωσίας με το αξιακό σύστημα της Δύσης προκειμένου να διασφαλιστεί η «Διαρκής Ειρήνη» στα σύνορά αυτής της χώρας, σύμφωνα με την καντιανή αντίληψη. Δυστυχώς η Δυτική πολιτική της διεύρυνσης της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας ελάχιστα συνέβαλε στην επίτευξη αυτού του στόχου.

Εν κατακλείδι, η ειρήνευσή στην Ουκρανία αποτελεί αδήριτη ανάγκη. Ταυτόχρονα όμως απαιτείται περίσκεψη διότι οι τυχόν διευθετήσεις θα απέχουν, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό από το υφιστάμενο Διεθνές Δίκαιο - και μπορούν να δημιουργήσουν κίνητρα για αποσταθεροποίηση σε άλλες περιοχές του κόσμου. Από την άλλη πλευρά, η ανοικοδόμηση της Ουκρανίας θα δημιουργήσει τεράστιο οικονομικό βάρος για την Ευρώπη, στο βαθμό μάλιστα που θα συμπέσει με τις επενδύσεις για την ευρωπαϊκή άμυνα.

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης χαιρετίστηκε ως το τέλος της ιστορίας αλλά στην πραγματικότητα τα εύλογα αιτήματα εθνικής ολοκλήρωσης των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών δημιούργησαν νέα αστάθεια. Ευτυχώς, η διάχυση της οικονομικής ευημερίας στη διευρυμένη Ευρώπη - αλλά και στο Παγκόσμιο Νότο - λειτουργεί υπέρ της «Διαρκούς Ειρήνης». Η οικονομική ευημερία αποτελεί εξάλλου το πρόταγμα και της νέας Αμερικανικής Διοίκησης. Αλλά η παγκόσμια ιστορία είναι γεμάτη αστάθμητους παράγοντες.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Κωνσταντίνος Α. Στεφάνου

Ομότιμος Καθηγητής Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεσμών

Ο Κωνσταντίνος Στεφάνου είναι Ομότιμος Καθηγητής Διεθνών & Ευρωπαϊκών Θεσμών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1949. Το 1966 αποφοίτησε από τη Βαρβάκειο Πρότυπο Σχολή και εισήχθη στις Νομικές Σχολές της Αθήνας και της Γενεύης - όπου παρέμεινε και αποφοίτησε με άριστα. Συνεχίζοντας τις σπουδές του στη Γενεύη έλαβε τα μεταπτυχιακά διπλώματα με άριστα στο Δημόσιο Δίκαιο από τη Νομική Σχολή και στις Διεθνείς Σχέσεις από το Ινστιτούτο Ανωτάτων Διεθνών Σπουδών - στο οποίο και διατέλεσε επιστημονικός βοηθός. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα διορίστηκε το 1976 επιστημονικός βοηθός στην τότε Πάντειο ΑΣΠΕ στην έδρα του Διεθνούς Δικαίου που κατείχε ο τότε Πρύτανης Γ. Τενεκίδης - και παράλληλα εκπόνησε την πρώτη διατριβή Ευρωπαϊκού Δικαίου στη Νομική Σχολή του ΑΠΘ με θέμα «Βιομηχανική ιδιοκτησία και κοινή αγορά» και επιβλέποντα καθηγητή τον Δ. Ευρυγένη - η οποία τιμήθηκε με τον βαθμό άριστα. Από το 1982 ως το 2016 διατέλεσε μέλος ΔΕΠ στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης & Διεθνών Σπουδών - και μετέπειτα Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου (Καθηγητής Α΄ βαθμίδας 1999-2016).

Το 1992 το Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Συμβούλιο απένειμε στον Κωνσταντίνο Στεφάνου έδρα Ευρωπαϊκού Δικαίου Jean Monnet (την πρώτη σε ελληνικό πανεπιστήμιο) και το 1995 η Ακαδημία Αθηνών του απένειμε το πρώτο βραβείο για τη μελέτη του «Η θεσμική μεταρρύθμιση της ΕΕ» η οποία μεταφράστηκε και εκδόθηκε το 1997 στις Βρυξέλλες από τον οίκο Bruylant. Η πλήρης εργογραφία υπάρχει στη βάση Academia.edu, καθώς και περισσότερες από 1500 ετεροαναφορές

στα ονόματα Constantine A. Stephanou και C.A. Stephanou. Έχει διδάξει ως Επισκέπτης Καθηγητής σε πολλά γαλλικά πανεπιστήμια και τα τελευταία χρόνια στο Global Studies Institute του Πανεπιστημίου της Γενεύης και στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου. Για τη συμβολή του στην ελληνογαλλική επιστημονική συνεργασία τιμήθηκε το 2003 με το γαλλικό παράσημο του Ιππότη της Λεγεώνας της Τιμής.

Διατέλεσε επίσης εξωτερικός σύμβουλος του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών στη διάρκεια των Διακυβερνητικών Διασκέψεων για την αναθεώρηση των ευρωπαϊκών συνθηκών (1985-2007), καθώς και συντονιστής / εκπρόσωπος της ΕΚ/ΕΕ σε διεθνείς οργανισμούς και διασκέψεις, στη διάρκεια των ελληνικών προεδριών του Συμβουλίου. Ως δικηγόρος ο Κωνσταντίνος Στεφάνου ειδικεύτηκε στο Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο. Διατέλεσε Αντιπρόεδρος (non-executive) της Εμπορικής Τράπεζας.

Τα τρέχοντα επιστημονικά του ενδιαφέροντα εστιάζονται στην ευρωπαϊκή ασφάλεια και διακυβέρνηση.

ISBN: 978-618-87054-7-0